

МЕТА.

Въ свой хаті, своя правда,
И сила, и воля!

Т. Шевченко.

№ 15.

Львівъ, дня 30-го Вересня, 1865.

БЮРОКРАТИЗМЪ И АВТОНОМІЯ.

Ми стараємось завчасу освоїтися съ тою гадкою, що въ теперішнімъ часі не можна ще и подумати о уконституованню Австрій на народній засаді, а тимъ самимъ, що и політичній поділъ Галичини на часть руську и польську, которий показується намъ конечноістю зо взгляду на будущу судьбу руської народности въ Австрій и руської народности въ загалі, останеться ще до якоїсь пори *rium desiderium*. Трудне положенне, въ якимъ находитья государство, гл҃даюче животовсрящаго принципа для трева҃лого уконституовання свого организму, велить намъ звернути більше уваги на узисканне гваранції для органичнёго устрою цілости, ніжъ на бажаемый skutokъ въ устрою поединчихъ складовихъ частей. Висмотрівши принципъ, гварантуючий розвиттє государственного организма въ ёго цілости, узискуємо тимъ самимъ и будущность для відповідного розвитку складовихъ частей. Конечності складовихъ частей суть завсїди підрядніщі відъ конечностей цілости, но скоро ті перві суть справедливіми конечностями, тоді вони завсїди найдуть пору и способность заявитись такими, хотьби зъ-разу передъ вищою конечностію на якийсь часъ и замовкнути мусїли. Політичній поділъ Галичини ми уважаємо такою справедливою конечностію, котора отже, не будучи заспокоєна нині, пізнійше зо всею императивностію заявитися и яко така конечно заспокоєною бути мусить. По крайній мірі федеративний

принципъ, за осущеннемъ которого нині всі славянські народи въ Австрій, безъ взгляду на які-небудь хвилеві недогідності того же, дружно обставати повинні, дає лучшу поруку для заспокоєння вище помянутої конечности, ніжъ абсолютничій або конституційний централизмъ, якъ ми Русини о тімъ мабуть достаточо уже переконалися.

Освояючись однакже съ тою гадкою, що Галичина при сподіванімъ федеративнімъ уконституованню Австрій на перший разъ все таки въ своїй унифікованій формі останетця, не можемо посувати рівнодушность нашу такъ далеко, щобъ завчасу не обдумовати способівъ, которими хочъ скільки-небудь можна би усторонити ті недогідності, якихъ Русини, після оставлення автономіі для Галичини въ неподільнімъ стані, для себе обавляюця

Повне рівноуправненне народне во всіхъ керункахъ публичного життя, є *conditio sine qua non* для успокоєння руського народу взглядомъ ёго свободної екзистенціі при такихъ околичностяхъ, де польска народность, окрімъ своєї інтелектуальної и материяльної вишости, также и нумеричню силу по своїй стороні мати мусить. Якимъ способомъ таку рівноправность народню въ Галичині перепровадити треба, объ сімъ теперъ толковати не будемо. Намъ ходить передовсімъ о те, щобъ тая рівноправность, яка тамъ вона уже не була-бъ, не осталась би мертвою буквою, но щоби для неї поставити гваранцію въ самій практиці. Посмотрімъ отже въ чімъ така гваранція лежати може.

Звісна річъ, що головною причиною централизму въ австрійськімъ государстві було изключне увзглядненне одной народности, передъ другими, а оруддемъ централизму була бюрокрація. Безъ такого оруддя не можна и подумати собі существованне такъ неприродного организму, якъ централистичне государство, но за те зъ другої сторони нема нічого прикрійшого въ такімъ організі, якъ власне той цементъ, которий ёго вкупі держить, именно, бюрокрація. Централизмъ безъ бюрокраціі не обійдетця, вона є варункомъ ёго екзистенціі а заразомъ и ёго продуктомъ. Коли-бъ можна безъ того оруддя обійтися, тоді и самъ централизмъ не бувъ би такъ незносний, якъ вінъ именно народамъ представляетця.

Потягнімъ теперъ невеличку паралеллю, изъ которої покажетця, що иноді и автономія безъ бюрократизму не обійдетця,

и що той так само згубні наслідки за собою потягає, якъ и въ государстві централистичнімъ. Автономія є тільки тоді спасенна, коли оставлена буде кожному народові зъ особна; въ противнімъ же случаю, коли одинъ народъ оставляється підъ переважнимъ впливомъ другого, то сей послідній займає тоді супротивъ ового первого таке саме становище, якъ въ государстві централистичнімъ одинъ народъ супротивъ усіхъ прочихъ. Централізмъ переходить тоді зъ одного на кількохъ упривилієванихъ, и стається тимъ прикрийшии, о скільки опіръ буває слабшии.

Ніхто не заперечить, що після проведення децентрализації въ Австрії и оставлення автономії нинішній унифікованій Галичині, народъ руський відданий буде переважному впливові народу польского. Сей послідній зискає на тимъ безсомнінно, бо увольнитця відъ гегемонії німецької; по овий первий не зискає нічого, бо проміняє тільки гегемонію німецьку на польську. Котора зъ тихъ обоіхъ є небезпечніша, сєго теперъ рішати не хочемо. Се однакже є фактъ, що німецька народність міжъ Русинами ніякихъ прозедитівъ не зискала, міжъ тимъ коли польска навіть за часівъ австрійського пановання значно въ краю руськімъ побільшала. Такъ само и то єсть фактъ, що Поляки заявляють до нинішнєго дня подібні претенсії до руського краю, якъ н. п. Німецький Союзъ до краївъ чеської корони. Руський народъ належить нині до категорії такъ званихъ мужицькихъ народівъ. Позбавлений своєї шляхти немає вінъ заступниківъ своїхъ историчнихъ правъ, бо галицька шляхта, будучи нині польскою, побивається тільки за историчними правами народу польского, Русинамъ такові одмавляючи. Такъ само и решта руської інтелігенції не стоїть въ сорозмірності до свого народу, и до інтелігенції польської, бо та часть руського народу, котора давнїше просвічалася, переходила въ народніхъ школахъ систематичній процесъ полонизації, которий певне не причинявсь до того, щобъ укріпляти въ образованихъ вірність для своєї народности. Поляки отже, которі Німцямъ цивилізаторську миссію на востокъ упорно заперечують, уважають себе яко єдиний народъ, которому Провидінне тую супротивъ Русинівъ назначило, одмавляючи таковимъ здібність до удержання своєї народности и до заступовання її правъ. При такихъ околичностяхъ обави Русинівъ будуть зовсімъ понятні. Польска централизація буде природнімъ наслідкомъ абсолютної автономії, яка дістанетця неподілений Галичині, а для лучшого перепровадження тоїже ужите буде те саме оруддє, якимъ цен-

тралізмъ завсѣди єсть такимъ skutкомъ послугуетця, именно, бюрократизмъ. Той самъ спосібъ, противъ которого нині такъ Русини акъ и Поляки протестують, ужитий буде одною изъ протестуючихъ сторониъ, именно тою, котора автономичню власть въ свої руки дістати мусить, безъ нийменшого упрека совѣсти. Бюрократизмъ станеться такъ само оруддемъ централизації въ автономичній провинції, якъ бувъ нимъ въ централистичній державі; про те Русинамъ найбільше ходити мусить о тее, щоби будуча автономия унификованої Галичини, спочиваючи въ рукахъ Поляківъ, не могла розпоряджати такою для руської народности згубною институцією.

Въ будущій автономіі не повинно бути бюрократизму, тої махини, послушної кождому, въ чиїхъ рукахъ находитьця власть. Підъ бюрокрацією не розуміємо тутъ по-просту корпусъ урядниківъ, бо безъ таковихъ и въ автономичнихъ краяхъ ніколи не обійдетця. Сугъ дуже наївні погляди, що буцімъ то користь автономіі лежить найбільше въ тїмъ, що край може позбутися того тягару, який спочиває въ видаткахъ на утриманне великого легіона урядниківъ. Видимо, що въ краяхъ, де культура чимъ разъ дальше поступає, виробляеться чимъ разъ різчий подїль праці. Урядникамъ платитьця властиве тїлько за ту працю, якій самі обивателі краю, въ рукахъ которихъ спочивати буде автономия, безъ уйми своїй власній праці, отдаватися не можуть. Урядники отже мусять бути и при найобширнійшій автономіі, а буде їхъ тимъ більше, чимъ більший буде въ краю поступъ культури. Тїльки одно кервництво тої махини урядниківъ спочивати буде въ рукахъ впливовихъ обивателівъ, т. є. вона буде, при дотеперішнімъ внутрішнімъ організмі своїмъ завсѣди послушнимъ оруддемъ того, въ чиїхъ рукахъ находитьця власть.

Истоту бюрократизму и єго згубности для краю становить властиве той внутрішній организмъ, якимъ одзначається корпусъ урядниківъ въ державахъ абсолютистичнихъ, и якимъ вінъ до нинішнього дня оставтьця въ нашій конституційній Австрії. Чи може н. п. така институція спасенна бути для краю, котора уже въ своїмъ зароді ховає всі условія непотизму? А въ нинішнімъ організмі бюрокрації ті условія въ повній мірі находятьця. Н. п. урядникъ видить судьбу свою зложену въ руки свого начальника, которому прислужає право тайної кваліфикації. Чоловікъ стоячий въ приватній службі дістає одъ свого службодавця явне свідонство, которе на посвідчаючого стягає одвічальность передъ

цілимъ товариствомъ ; таке свідощтво не може бути несправдливие. Урядникъ, слуга краввий, не знає ніколи, яке свідощтво дістається ёму відъ свого начальника ; три остатні рубрики кваліфікаційної табеллі суть для него вічною тайною, а бувають звичайно мистифікацією вищихъ органівъ, для відомости котрихъ вони призначені. Які наслідки такий предписъ для внутрішньої истоти самого бюрократизму, а въ дальшій консеквенції для цілого краю мати мусить, то можна собі подумати.

Возьмімъ н. п. такъ звані перекрочення дисциплінарні, котрі бувають по більшій часті въ найтіснійшій звязку зъ интересами публичної обивательської жизни, а рішенне котрихъ оставлено буває тимъ самимъ властямъ, въ організмі котрихъ провинитель находитьця. Якъ довго отже урядникъ за перекроченне своєї урядової власти, которе буває звичайно кривдою обивательского права, не сміє бути заізвианий передъ судъ, такъ довго бюрократизмъ буде всемогущий, такъ довго буде вінъ оруддємъ тихъ, въ чийхъ рукахъ спочиває власть, такъ довго буде вінъ тягаромъ для тихъ обивателівъ, котрі до тої власти допущені не будуть.

Скоро автономія дістанетьця неподіленій Галичині, тоді и власть автономичня дістанетьця въ руки сильнішого — въ руки елемуенту польского. О тимъ нема що и толковати много. Но скоро до виконання тої власти ужите буде те саме послужне оруддє, яке находитьця нині въ рукахъ центральної власти, т. є. бюрократизмъ зъ дотеперішніми условиями свого внутрішнього організму, то о перепровадженню народної рівноправности въ краю нашіймъ и думки бути не може. Се єсть певность, для доказання котрої и слівъ теряти шкода.

Въ случаю, коли-бъ політичній поділъ Галичини не мігъ въ теперішній часі прийти до skutku, повинно отже бути головнимъ усилиємъ Русинівъ, щоби виконавча власть не булэ оставлена въ рукахъ бюрократизму съ такимъ внутрішнімъ організмомъ, якимъ вінъ одзначається нині. Радикальної реформи бюрократизму повинні жадати всі народи, которимъ дорога своя рівноправность, а которі прийшли-би підъ власть иншої народности такъ само, якъ Русини при автономії неподіленої Галичини. То буде ще єдиний спосібъ, щоби гегемоничні прямовання скільки змога зупиняти и неутрализовати.

АВСТРИЯ И ГАЛИЧИНА.

Изъ „Zukunft“

Що стосунки королєства Галичини далеко труднїйшї суть, нїжъ кожного иншого краю коронного въ Австрїї, є признана подїя. Що досї въ Галичинї такъ добре якъ би й зовсїмъ нічого не здїлано, щобъ її положеннє поправити, є не менше сумна истина.

Венеція и Галичина були ажъ до найновїйшого часу овими двома краями монархїї, о которихъ найрадше мовчано въ Австрїї а то запевне тому, бо обавляюсь о нихъ говорити, бо думано, що нічого для нихъ, а въ нихъ и черезъ нихъ нічого для Австрїї вчинити не можна було. Обавляюся згадати о тихъ численнихъ питаняхъ, которї тежъ и въ тихъ двохъ королєствахъ розвязки ожидають, зъ боязни, щоби вороги Австрїї сь тими питаннями саме венеціянське и галицьке питаннє не скомплювали.

Ся обава въ самїмъ дїлї була узасаднена, бо відъ 1859 р. удержовала одна часть європейськихъ государствъ зъ италїянськимъ также и питаннє венеціянське на європейськимъ порядку дневнимъ яко питаннє межинароднє, а питаннє польске, уже давнїйше кїлькакратно изъ сну пробурковане, застукало передъ недавнімъ часомъ упятъ до галицькихъ ворїтъ австрїйської монархїї.

Ми обавляємось дуже, що такъ довго, доки якась часть Європи до Австрїї, або овшїмъ противъ неї, зъ венеціянськимъ питаннємъ обертаєця, не зможе нашъ урядъ въ Венеції для розвязки висячихъ тамже політичнихъ питань въ змислї свободнїйшого бити нічого важного передприняти.

Истотно инакше стоять дїла въ Галичинї. Нїхто въ Європї не ставляє вже нинї польского питання, нїхто не питаєця Австрїї о Галичину. Австрия отже не має бїльшъ права відкладати ще и надаль розвязку галицькихъ питань: на-відворотъ вона має досить силуючихъ поведївъ, приложити о скїльки можна найшвидче поправляючу руку до того королєства, бо тутъ треба не-то-що въ многихъ справахъ реформовати, але въ кїлькохъ по-просту навїть ратовати. Міжъ-тимъ, коли въ де-якихъ краяхъ монархїї переважно державо-правнї, въ де-якихъ народнї и політичнї, а въ иншихъ знову церковно-народнї або народно-господарськї реформи доконати треба, то въ Галичинї ждуть майже вєї можебнї

питання: національні і конфесійні, державо-правні і політичні, народно-господарські і соціальні, свої розв'язки, а дійство кріпкої, авторитативної посереднюючої руки є тамь тимь конечнійше, по-за-якъ противоположності майже у всіх тихъ областяхъ ледве въ якімъ-небудь иншімъ краю монархії осягнули більше напруженне, якъ у Галичині.

Що министерство Белькреди тої конечности зовсімъ свідоме, доказує найлучше скликанне галицького сойму. Заслугує констатоване буги, що міжъ-тимъ, коли Прусія въ безсоймовій Познаньщині найострійшу централизацію удержує, и германизаційний процесъ прямующий до кругішнёго розстроєння и з'яборбовання польского елемента всіми можебними середками пособляє, Австрія, также и Россію перестигаючи, віддала вже управу фондівъ краєвихъ автономичнімъ органамъ краєвимъ, и скликала соймъ львівський, щобъ и ёго голосъ не тільки въ справахъ краєвихъ но за-разомъ также и въ ділі конституційного устрою монархії почути.

Коли-жъ отсю иніціативу министерства Белькреди о стільки справді сміливою назвати можна, по-за-кільки вона въ Галичині те осущає, що Прусія въ Познаньщині не хоче, а Россія въ Польщі осущити ще не важитця, то се діло є тежъ не менше дипломатичне ніжъ сміливе, бо отся иніціатива веде до розв'язки галицькихъ питань, и відойме за-разомъ Європі всякий повідь, ставляти супротивъ Австрії питанне галицьке.

Ми уповаємо кріпко, що отся иніціатива министерству Белькреди поведетця, скоро воно, безъ усякого упередження до свого трудного завдання приступаючи, кожду сторону въ Галичині зъ її бажаннями и жалобами вислухає и вчинить саму справедливість розсудницею межі їхъ противоположностями.

Ми знарошна ужили тутъ слово „справедливість“, за-для самої річі. Справедливість, котра всюди въ Австрії, тимъ мирі противоположностей всякого рода, такъ дуже конечна, є для Галичини, котра найбільше и найтруднійшихъ прогивноположностей въ собі обіймає, справді найконечнійша. Коли тенденційна політика въ користь одной народности, одного віроисповідання або одного соціального стану всюди въ Австрії лихомъ показуєтця, то въ Галичині особливе могла-бъ вона по-просту згубною статися, бо вона довела-бъ до крайного роздору тамошні стосунки, которі й безъ того вже більшъ чимъ напружені.

Стільки о тїмъ вѣ загалі сегодня. Відъ теперъ, коли дискусія овочи приносити зможе, будемо галицькі питання обширнїше розбирати. Совість и справедливость будуть насъ єдино вѣ тїмъ проводжати. Ми будемо виражати наші переконання съ тою симпатією, котору Слявининъ одинъ одному виненъ, але такожъ зъ отвертостію: недугъ хорого належитця зо всею можебною ніжністю лічити, але лічити доконче треба.

Галичина хора, дуже хора, а нездужає у нїй и зъ нею, менше або більше, такъ елементъ польскій, якъ руській.

Щира журналистика, котра обомъ зарівно жичлива, мусить на обохъ винаходити ранні місця, урядъ же, хочачи такъ для Поляківъ якъ и для Русинівъ справедливимъ бути, мусить обомъ у де-якімъ ділі рації надавати. Просимо, нехай слявинські патріоти вѣ Галичині на тее приготовлятця. Дїло, т. є. право и справедливость жадає тежъ и вѣ Галичині по-часті менше, по-часті де-чого иншого, ніжъ сторони для себе або противъ своїхъ противниківъ бажали-бъ.

Уваги при читанню нововиданої граматики п. Григорія Шашкевича.

I.

До-теперъ появилося вѣ насъ чи-мало руськихъ граматикъ — домагаючись кожда зъ нихъ більше-менше загального приняття. Зачавши відъ покійного Ливицького ажъ до недавна мали ми Галичане шість граматикъ (Ливицького, Лозинського, Вагилевича, Головацького, д-ра Осадці и Дячана), а нині маємо вже підъ рукою и сему, Григорія Шашкевича, о которій то я вѣ моїй дописі „зъ життя віденськихъ Русинівъ“ споминавъ. Межи давнїшими не дізнала жадна такъ строгої и несправедливої критики, якъ граматика покійного д-ра Осадці — а до-того ще вѣ „простонародній“, або, якъ пізніше показалося, вѣ anti-народній газеті „Домъ и Школа“. Не мов то діло ставати вѣ обороні такъ заслуженого для руської мови чоловіка, якъ д-ръ Осадця, бо коли такъ славний учений, якъ Миклосичъ, єго своїмъ другомъ и т. д. (гл. додатокъ до Несторової літописі, виданої Миклосичемъ) називає, то повага сєго мужа чей достаточна, кожного о більшій здібності и заслуді покійного Осадці переконати, ніжъ би отсе изъ наведеної критики судити можна. Я о сїй подїї тому спомінаю, бо вѣ насъ є клі-

ка таких людей, которі все те, що не ведля їх думки, зь болотомъ рівняють, и неразъ особисті урази и непорозуміння мірою ніби - ученихъ критикъ ставляють. Тому загадавши списати де-які уваги надъ найновішою граматикою руського язика, заявляю, що я опираю свій судъ, такъ ведля волі самого автора якъ и кожного знавця справедливої и безсторонної критики, на підставахъ чисто науковихъ и прелметовихъ, виясняючи такъ її світлі, якъ и менше ясні сторони. —

Ціла ся книжка обіймає, окрімъ переднєго слова, саму граматику въ 15-хъ відділахъ, а въ кінцю доданий, не меншої для насъ ваги, додатокъ.

Пасампередъ загляньмо у передне слово а, назнакомившись зь духомъ и цілію сєго ділця, прийде намъ лекше розсудити и саму науку, або властиве її теорию и перепровадженне тої же. — На ст. IV. придибуємо ось-такі слова: „судилъ сочинитель . . . подати . . . грамматику руського азъика . . .“ Воно-бъ то нічого дивного не було, коли-бъ при слові „русского“ не стояла звідна звертаюча увагу на отсі слова: „або якъ гдеяки язвѣкли казати: „малоруського“. — Зь отсєго видно, що п. Шашкевич не поділяє мніння нашихъ авторитетівъ, буцимъ то нашъ язикъ — мало-руський, бо до чого-жъ би отся, най такъ скажу, иронична увага „де-які звѣкли казати“; а по-друге бувъ би въ противнімъ разі безъ найменшої уваги нашъ язикъ „малоруськимъ“ або поєдинчо „руськимъ“ назвавъ. Зь другої сторони стоить виразъ „де-які“ въ поруку, що горстка тихъ людей, що въ малорусизмъ маскуютьца, дуже мала. Що ми до „де-якихъ“ не належимо, не потребуємо й казати, скоро для оправдання и скріплення тези: „нашъ язикъ є руський, а не малоруський або и малоросійський“ слідуючі докази наведемо :

1) Зь исторії знаємо, коли Русь приняла своє имя, и що відъ тої пори ми себе инакше не звали и не звемо, якъ Русинами, а нашъ язикъ руськимъ.

2) Назва малоруський або малоросійський є далеко пізніша и не має своєї підстави у язиковімъ згляді.

До 1728 р. уживали Русини рідної мови такъ у письмі, якъ и въ урядяхъ, о чімъ найпевніший доказъ дає указъ цариці Єлисавети зь 1728 р. де приказуєтця: „малоросійські“ закони на „русській“ (т. є. книжний або московський) язикъ переводити. Передъ тимъ рокомъ не було въ язиковімъ згляді ні найменшого спору межи нами а Москвою, а понеже назва мало- и велико-російський (русській) вже передъ нимъ кілька віківъ (майже черезъ три) уживалася, про те поділъ на мало- и велико-Россіянь

(Руссовъ) не мігъ зъ языкового взгляду наступити, — хіба допустимо, що синъ старший відъ вітця, а наслідокъ випереджає причину. Но кождий добре знає, що всяка назва мусить свою причину мати и зъ повітря, ні сіло ні мало, не злітає, а про те й имя Малорусъ и Великорусъ має тежъ свою причину, але, якъ изъ попередніхъ увагъ явно. — не языкову. Въ самімъ народі ледве, бо вінъ себе все Русиниомъ звавъ и жадної такої власности не має, щоби въ порівнанню зъ Москвою мігъ за мало го уходити. Скаже хто, що число народу дало сѣму повідъ, то попаде въ великий анахронизмъ, бо въ тихъ часахъ, коли перві сліди тої назви приходять, нашъ народъ далеко більшу становивъ потугу, ніжъ тодішня Москва, а тільки 5-вікова неволя знищила нашъ народъ коли не більше якъ о половину. Такий най лишъ загляне въ кроніки наші, кільки то а кільки тисячей що-року Татаре въ неволю брали. а Турки у славу Аллага и Мугамеда въ пень рубали; кільки підъ ярмомъ польськимъ и московськимъ загибало, ляшило и москаліло!... Про те початокъ тій назві треба конче не въ Русі самій, но въ стороні шукати.

Заки нашъ судъ въ отсімъ преважнімъ вопросі вискажемо, мусимо ще до назвъ „Русь“ а „Россія“ вернутись, бо такъ пояснішає справедливість нашої гадки. Сі имена придибуємо власне підъ ту пору, коли Русь стала упадати а московське князтво до чимъ-разъ більшої потуги приходити. Историки уживають сихъ назвъ ведля уподоби, не входячи ближче въ те, чи Русь а Россія є все одно. Однакже „Русь“ уживано все більше о нашій землі, а рідко коли о Москві. Зъ сеі клифузії хіснуючи, такъ московські якъ за ними и наші авторитети, силуютця доказати, що „Русь“ а „Россія“ є одно и те саме, и лишъ у правописі заходить різниця. Sic! Тому и заключенне: „Ми и Москвѣ — одинъ руський народъ“ — quod demonstrandum erat! Але намъ ходить тутъ лишень о те, хто сю правопису ошибку зробивъ. Що теє не мігъ який-такий чоловікъ простий и безъ поваги зділати, явно изъ сѣго, що ще и нині царі себе — російськими а царство своє — Россією зовуть. Отже аби-який писарчина сеі помилки не зробивъ; сѣго грубого бика мусіла якась дуже велика повага стрілити. Москалі, держучи себе за образованихъ людей либонъ ex utero matris, не могли допустити, щоби се який руський чоловікъ вчинивъ, и нужъ всю вину на Греківъ зваяють. Гелени сливуть зъ своєї учености, а знову цілий світъ знає, що назви, особливе славянські, зъ браку питомихъ намъ звуківъ, въ ріжний спосібъ перекручують. Се помірковали наші поваги, и тому твердять, що сей бикъ геленська справка. Нема що казати, річъ дуже правдоподібна, а впливъ царьгородського патрарха на Русь бувъ підъ ту пору надзвичайний. Все, здаецця, промовляє за справедливою сѣго мніянню. Но розберімъ річъ ближче. По-перше, дивно намъ, що

Греки, маючи на звук **у** свій власний знак **ου**, наразь стали замість него **ω** и то **ω** писати? По-друге, впливъ Царьгорода бувъ за часівъ Ольги и Володиміра коли не більший, якъ при кінці середнѣго віка, та, питаюсь, чому тоді наші князі не звались російськими? Чи може Греки ще мали тоді звукъ **ου**, та ажъ пізніше утратили? Зъ якої причини принудили Греки ажъ московськихъ князівъ зватися російськими? Якъ видко, чимъ глубше въ річъ вийти, тимъ більший лабиринтъ противорічий, надъ чимъ би наші кияжники добре застановитись повинні. Ми такими обманчивими стежками не можемо правди доходити, и про те не можемо допустити, щоби Греки, бігъ-зна зъ якихъ причинъ, назву „Русь“ на „Россію“ перекаптурили. Ми робимо різницю межі Русию а Россією, по крайній мірі — мусимо, бо не знаємо причини, чому-бъ то мало бути все одно. Зъ конфузіи историківъ хиба те слідує, що не мали о тихъ назвахъ ясного поняття, а ледве, щобъ вони сі имена идентифіковали въ тімъ змислі, якъ отсе нинішні авторитети діють. Коли гляємо въ титули князівъ московськихъ, то найдемъ, що перший їхъ титуль бувъ „князь москковський“, по сему, по-причині, приймивъ царь титуль „Всея Россії“ а не „всея Руси“. Но підъ ту пору, якъ московський князь сей послідній титуль приймивъ, була ще Польща дуже сильна и, маючи цілу Русь підъ собою, ледве стерпіла би, щоби князь (хоть би *in spe* або и на историчній основі, позаякъ и руські князі у Москві княжили) прилюдно властителемъ Русі писався. Се було би певне важнішою причиною війни, ніжъ видаванне „Мети“ въ Австрії, которе Говоркий уважавъ для Россії за „*casus belli*“. История объ сімъ мовчить, и за спори про сей титуль, або хотьби які-небудь пересправи, зовсімъ не споминає, про те мусимо собі Россію яко політичну назву всіхъ тихъ земель толковати, які підъ ту пору до московського князя належали. Відъ 1648 р. прийшовъ сему титулові придатокъ „Великія и Малыя“, а по завоюванню Білої Русі и „Бѣлыя“. Зъ сего явно, що слово „Россія“ мало все значенне політичнѣї назви, и може бути, що московська земля (передъ основаннемъ Москви) називалася Россією. Наше мнієнне скріпляє ще отсе подія: зъ Русі виходили різні колонії у московську землю, и здаєця, відъ неславянськихъ тамъ у старину мешкаючихъ жителівъ зістали прозвані Россіянами. Порівняймо лишъ якъ називають Русинівъ Мадяри, которі певне суть азіятського походження, а увіримося, що воно дуже правдоподібне. Амальгуючись зъ аборигенами, оставилася їмъ вспільна назва „Россіяне“, и про же допускаємо, що Россіяне а Москалі — то було колись все одно. Но зъ того, що колонії руські надали сему новому народові въ мові характеръ славянський, не слідує, що Россіяне а Русини суть одинъ и той самъ народъ. Такъ могли-бъ ми идентифіковати Ишпанцівъ, Французівъ и іншихъ и казати, що вони одинъ и той самъ народъ, що Италіянци або Ромуни; но кождий сказавъ би, що воно абсурдъ.

Кілько Греки винні, що Русь в Росію перейшла, ми вже бачили, а теперъ приходитця пояснити назву Велика и Мала Россія. Якъ изъ старожитної исторіи знаємо, звалася Сицилія и полуднева часть півострова италіянського Великою-Грецією, а на-відворотъ корення Греція Малою. Велика зістала залоднена зъ Малої, и обі Греції становили вь народнімъ згляді одну цілость. Може бути, що отсе Москалівъ споводовало себе Великорусами або Россіянами звати; може бути, що до сего и царьгородські патриархи намовляли, щоби на сій підставі Русь відъ унії відтягнути, но вь кождімъ згляді була би се неконсеквентна аналогія. Греки, такъ у Великій якъ и вь Малій Греції, мали одинъ и той самъ грецький характеръ, де противно Москалі руський характеръ втратили, и про те, маючи свої власності есенціональні, не можуть тимъ самимъ именемъ називатись, що Русини. Насъ би то певне тішило, якби отсе правда, що ми зъ Москвою одинъ народъ, и т. д., но нігде правди діти, що воно такъ не є. — зъ чоґо однакже не слідує, що ми Москву такимъ способомъ, якъ Ляхи, понимаємо. Імъ може здавця Россія, або Москва (вь народовімъ змислі) ледве чи не стільки що Татарва, а ми знову видимо вь ній славянський, намъ ближче відъ Ляхівъ зріднений, шепъ, которий але (властиве интеллигенція) нашому народові не менше свою игемонію чути дав, ніжъ Польша, и якъ одні такъ другі радібъ Русь на завше зъ собою зіляти. Противъ нихъ підносила и підносить ціла Русь вічній протестъ, — а хоть би авторитети незнати-якъ сушили собі голову, щобъ у „Страхопуді“ висміяти правду, и вь тімъ слави у Русі домагались, що для покепковання зъ її найширшіхъ и найвірнішихъ якъ и найзаслуженішихъ людей підмогу памфлетникамъ дають.

Назви „руського“, а не „малоруського“ або „малоросійського“ домагаєтця нині ціла Русь, а vox populi vox Dei. Для того не повиненъ жадеть ширій народовець иншої назви для себе, якъ „Русинъ“ а для свого язика „руський“ уживати такъ вь розговорахъ якъ и вь письмі. — Такимъ народовцемъ показався и п. Шашкевичъ, про те вже годі намъ ёго дальші уваги що-до нашого язика мовчки поминути.

Такъ на ст. VI, здаючи справу о душі своєї граматики, виражаєтця авторъ, що вона є: „производомъ самостойного, відъ виданихъ дотеперъ граматикъ независимого, студієвання духа руського язика, якъ той же и у живучімъ народі“, а виясняючи ціль її, каже, що вона має служити середкомъ для розвивання и збогачення своєї власної народнєї літератури во всіхъ відіння відросляхъ“ Дві тутъ для всіхъ Русинівъ важні гадки-идеї виголошені: одна, що граматика має мати основу у живімъ слові народу, и про те не повинна теряти свого характеру, а хотьби найкращими чужонародніми словами, формами або и

цілими фразами; а друга, що той живий язик є здібний до літератури, сягаючої у всі відрослі людського знання. Се відай повинно бути достаточним доказом для тих панів, що гадка молодиків або метників, вечерничників, хахлів, хлопоманів и т. д. що-до народнєї мови, не є хвилевою мрією, але мислю основою такого чоловіка, котрий у міністерії просвіти високе займав становище.

Послухаймо-ж тепер, що він о дотеперішній терминології говорить на ст. VII. „Як в тих точках, так и шо-до прийнятої граматичнєї терминології сочинигель єсть первотворчим. Давна бо, сперва старими граматиками церковно словінськими живцем із латинської, но несправно, введена (дуже справедливо! Доп.), по части сяжневою довготою (як „имя существительное“, „имя прилагательное“ и т. д.) лишь глуди ученикові забиваюча (може се хто заперечить? Доп.), по части (як „глаголь“ „межиметив“) характеристичнєго знаменє знаменуємої річи не виражаюча, про то руській дитині не більше зрозуміла, нежели би була татарська або турецька, по части двозначна...“ До сєго не треба и коментаря. Хто лишь коли чи самъ учився, чи другихъ учивъ „наравоученія“, „грамматики“ и т. д., той скаже, що не одна грамматика але з агально всі відрослі наукъ подібну терминологию у насъ мають. Про те ми радили-бъ нашимъ филологамъ и авторитетамъ, най лучше надъ устапеннемъ народно-руської терминології працюють, якъ надъ тимъ, щоби науковими „убвждєніями“ и т. д. стиснати роз вїй народнєї мови и причинитись до того, щоби вороги нашї намъ закидовали прямовання московські, а зъ другої сторони прилюдно зъ їхъ писемъ доказовали, що наша мова до вишихъ наукъ цілкомъ не здібна, коли авторитети (знавці нашої мови!!) уживають мови московської! Тутъ най буде мені позволено вь имени цілої Русі запитатись п. Головацького: чому вінъ, черезъ такъ довгий часъ профессоръ руського язика на львівськимъ університеті. не написавъ историю літератури нашого язика? Чому то по трехъ вступнихъ преподаванняхъ не вийшла ні одна розправа, котора би для пізнання нашої мови, для вияснення непорозумінїй могла причинитись? Хто сему виноватъ?... Чому-жъ вінъ не видавъ 2-ої части своєї граматики, хоть о те навіть дописователі „Слова“ интерpellювали? Де приобітчанї видання народніхъ пісень, словаря, и т. д.? Не зъ лихой волі се пишу, но кривда нашої мови мене до сєго споводовала, а п. Головацький чи не вь стані, якъ колись, вь доходженню нашого рідного слова, яко щирий народовецъ, не одній непотрібній сварї конецъ зробити? Що єго нинішнє поступованнє не зьєднало єму симпатї, річъ цілкомъ ясна. Хто твердить разъ: „ми маємо свій власний язикъ, рїзний відъ московського“; хто сєму язикові пророкує велику будущність и проповідує невимовну красу и здібність до всіхъ наукъ, а потімъ, не виявляючи при-

чинъ, разомъ стане по московськи писати, той чей своєю неконсеквенцією не введнає собі любовь и пошанованне у народу, що черезъ тисячелітні віки свою мову зберегавъ и її якъ свою душу полюбивъ. Безлічні вороги Русь нашу завапашали цілими віками, но межі всіми напастями нема страшнійшої халепи, якъ нинішній централізмъ, все одно чи вінъ чужий чи такий славянський. Найсвятійші істини стають орудіємъ до єго поганихъ цілей, щобъ у руській груді задавити рідну руську мову. Тутъ ще згадаю про ложне твердження тої кліки, що ніби партія молодша не шанує ніякої поваги. На те відповідаємо, що ми всякого шануємо, котрий собі не противорічить; а те, що ми въ язиковімъ питанню не згаджаємося, не є нічого. Ми знаємо, що при розвиванню літературъ всюди молодики зъ початку запізнані бували, а нинішній вікъ віддячивъ за батьківські зневаги и нині зве їхъ вітцями літератури. Зрешта и старші не всі одного мніння, а про те, де різнородні мніння суть, кожде зъ нихъ треба шанувати до тої пори, доки єго недоладність не виявитця; но ми — мусимо отверто сказати — зо сторови певнихъ особъ старшої партії дізнали хіба лишъ упреківъ и клеветъ, що ми буцімъ лаяцькі интриганти. Отъ я. п. поступованне съ п. Климковичемъ на загальнімъ матичнімъ зборі, або и недавно въ Ставропігії, и т. д. Се ледве можна би назвати батьківськими середками, щобъ звернути насъ на праву (?) дорогу, и воно зовсімъ не свідчить о образованню тихъ людей, що ажъ такихъ середківъ, до запанованія інституціями руськими и керования ними ведля своєї гадки, уживають. Ми сподівалися, що певна повага виступить противъ нашихъ засадъ, противъ гадки и ділъ народнєї партії, якъ годитця, прилюдно, отверто, щиро, серіозно, и съ повагою науки, а натомість ми мали ту спосібність читати одно письмо до п. редактора Ost und West - а, въ которімъ сказано: „Климковичъ настоящій революціонеръ, Ляхъ въ русекій шкуръ“, або виступлення съ псевдо-сатирами у „Страхопуді“. Се, вірте намъ, панове авторитети, вашу повагу дискредитує, се вамъ не принесе пожаданого хісну, а на те не забувайте, що тайне кривдження хоть би и найбільшого ворога не належить до шляхотнихъ власностей проваторівъ народніхъ, и виявлення прилюдне подібнихъ поступківъ ледве можна би денунціяцією назвати, якъ отсе ви вічно світові трубите, хоть самі въ денунціантський спосібъ клеветою и брехнею нашу партію осквернити и її у побратимчихъ Славянъ віри позбавити стараєтесь. *Facta longuntur.*

Но вернімся назадъ до граматики п. Шашкевича. Висказані у переднімъ слові засади витаємо яко заранну зорю нової ери нашихъ граматиць а-разомъ и розвою языка, бо вони становлять конечну основу истинно-народнєго розвивання нашої мови. Заслуга автора сеї граматики є найбільша: 1.) у запровадженню чисто-народнєї терминології; 2.) въ уживанню акпен-

ту. Дотепер не уживано въ руськихъ письмахъ акценту, а воюди приходила термінологія чужесторонна. Понежъ Українці теперъ аццягу въ своїхъ письмахъ уживають, отже добре було би, щобъ и ми відъ теперъ скільки змога ёго употребили, а то для більшої едности. Загално не можемо иншого суду о сій граматиці дати, якъ тільки, що вона, вийшовши зъ широї руської души, більше до души кожного народовця промовляє, ніжъ усі дотеперішні, а хоть є у ній де-куди и менше світлі сторони, то надіємся, що ш. яваторъ — якъ самъ каже — правдиві недостатки заповнить, а менше щасливі технічні назви ліпшими въ другімъ и дальшихъ виданняхъ заступить.

Теперъ приходитця говорити о самій граматиці, а теє оставляю собі на другий разъ. (Д. б.)

П. П.

Споминка о Тернополі.

„Не показуй пугачеві зеркала, бо вінъ самъ знає, що красний“. Оттакъ и думавъ я собі неразъ, тому и давъ попусту нашимъ пугачамъ: політають, покричать та й перестануть. Такъ де вже тамъ! и въ білий день товчуться, такъ, бачъ, їхъ розносило и роспоховавкались у наше вікно, наче-бъ уже поміръ нашимъ голосять. Ну, коли, славити Бога, ми ще живі, то й треба наполахати їхъ таки власними їхніми патретами, щобъ ажъ у бані Св. Юра опинились.

Міжъ тими дамъ вамъ и такі малюнки, що и вамъ сподобаютьца, якъ и мені вони сподобались; а до иншихъ загляньте цікаві, та й відвернітьєсь — таке то гидке!

Ось вамъ про одного Kulturträger-а, либонь чи не брата або брата-нича того п. Ф., що то въ 8-мъ числі „Мети“ ойгурує.

Тернопільська гимназія числить більше Русинівъ ніжъ Поляківъ, тому и сподівайтесь, що колись величатиметця Тернопіль руською гимназією. Молодіжъ майже вся носитця по народнєму. Знайшлися тутъ чужі люде, которихъ нашъ стрій народній дуже женує. Одинъ такий докторизований культуроносець, п. Г., що зайшовъ звідкілясь у нашъ край, висмівавъ явно, зъ катедри *rothe Kokardel*, и грозивъ при склянці и кругляхъ, що дастця у знаки *den breithosigen Nationalisten*, якъ отсе вінъ Русинівъ називає. Но сей п. докторъ най буде певний, що вінъ подібними грозьбами у Тер-

нополі нічого не зробить. Молодіжъ тернопільська витвердила сю заповідь, що їй оставивъ незабутній Тарасъ, пишучи до живихъ и мертвихъ :

Подивітєсь на край тихий,
На свою Україну,
Полюбіте щиримъ серцемъ,
Велику руїну.

Свідома їй и стєя :

Обійміте-жъ, брати мої,
Найменшого брата,
Нехай мати уєміхнетця —
Заплакана мати.

Укупі вона сильно стоятимє супротивъ своїхъ знущателівъ и, подібнихъ вамъ, прибудь-культуроносцівъ, и скорше знесе усяке ваше ругання, чимъ мала-бъ нагнути шию підъ ваше ярмо. Панъ докторъ най буде переконаний, що єго россадникъ у Тернополі єму не зійде, бо молоде барвінь-зілля, що такъ роскішно розрослося, приглушить єго россаду. П. докторъ нехай бере собі прикладъ, що осталося изъ россадника руського Отця Л., которий Rusinków bożych i narodolubców не терпівъ тому, що й вінъ бувъ руської крови, та гнобивъ такъ, що єі Rusinki boże, плачучи, на ветидь своїй родині, рогачки носили; або хочби и зъ Отця Ц., которого тежъ усі не терплять, и раді-бъ хочби й заразъ позбутися єго верховного апостольства.

Молодіжъ тернопільська не тільки щобъ показувала свій патріотизмъ внішніми ознаками; на те дала вона въ остатніхъ двохъ рокахъ досить доказівъ. Де-які важніші наведу. Коли поразида насъ сумна вістка о смерті незабутнього Григорія, тоді збіглася молода громада тернопільська и постановила просити панъ-отцівъ, щобъ відправили богослуженне за покійного. На увеличенне служби-божєї стали молодці наші складатися. Серце радувалося и плакало не въ одного, що бачивъ, якъ наші щирі братіки несли свої удовині лепти. Не треба було їхъ до сєго и намовляти, — давали усі усе, що хто мавъ. Найбільшу офирливістьъ показала теперішня 4. и 5. клєсса. Зложено коло 40 р., за що справлено півъ-оксамитні пирамиди до прєкрашення тетрапода и т. и. Спасибі тобі, молода громадо, спасибі вамъ усімъ щиримъ душамъ, що відмовили собі не одної приємности, щобъ тільки не вїйти въ храмъ Господєнь безъ приносу для памяти мужа, що за життя свого всіхъ приймавъ зъ отвертими раменами, якъ дітей, а не якъ рабятъ и підіжківъ. Я вірую твердо, я покладаю на васъ, братіки, бо знаю ваші чєстї серця; знаю, що не забудете великого Григорія, и що виставимо єму памятникъ, запечатаний словами: „Dignum laudis virum“

Musa vetat mori“. Памятайте, орли сизі, сі слова безсмертного Гораца! Тоді то післала тернопільска молода громада 27 чи 28 р. на стипендию Григория, а незадовго зновъ 10 р., що давъ їй панъ-отець Б. зъ Ч. за випожиченне пирамидъ и стовпівъ до Збаража, де также відбулося бого-служенне въ тій цілі. Тутъ додавъ ще, що два ученики (я тільки о двохъ знаю, а може було їхъ и більше) дали по 1 р. ученикові Б. — щобъ віддавъ їхъ Отцю Ц., черезъ руки которого веі гроші переходили, но вже 2 роки минуло, а ми ще не читали о нихъ у „Слові“. Б. одкликується на Отця Ц., до которого гроші віднісь, та ще, каже, и свого ринського додавъ. Намъ однакже здається, що съ тими удовиними лептами, посвяченими на такъ красну ціль, якъ єсть стипендия Григория, — котора колись діставати-метця сиротамъ и біднимъ дітямъ руської семі, — не инакше сталося, якъ съ тими грішми и книжками, що то їхъ ученики 1863 р. поскладали, маючи заміръ основати руську бібліотеку, (не гимназіяльну). Книжки мали випожичатися не тільки ученикамъ, но и руській публиці. На ту ціль не жалувала грошей не тільки наша щира молодіжъ, но и де-які тернопільскі обиватели — Русини причинялися своїми датками до побільшення фонду бібліотечного, похваляючи такъ красну гадку нашої молодежи. Отъ и знайшовся заразъ кассієръ не аби-який — п. Б. (той самъ, що ми єго згадували вище), а якъ-що вінъ часто заходивъ до Отця К., который дававъ намъ раду, то який грішъ зібрався, заразъ и складали въ єго кассу. Де ті гроші потімъ застрягли, се намъ невідомо; знаємо тільки єть певностию, що багато де-якихъ книжокъ у Б. по вікнахъ валялося, и що, після відїзду Отця К. зъ Тернополя, книжки, молодежию даровані, тій же молодежи и-продувались. Зібранихъ грошей, о скільки собі ученики пригадують, було зъ 40 р. Може бути, що п. Б. тимъ на бібліотеку збиранимъ грошемъ спомігъ „Страхопуда“, (маєте бо знати, шановні читці, що п. Б. пішовъ до москвофилівъ у найми). Ой такъ то, такъ дієтця иноді зъ нашими складками, а зъ нашими-жъ братьми тежъ не згіршъ, бо не одинъ самъ иде у найми. Отъ правду сказавъ старий Батько :

Подивись теперъ на матірь,

На свою Україну:

Степи мої запродані

Жидові, Німоті,

Сини мої на чужині

На чужій роботі...

Та пекъ імъ, тимъ поганимъ підніжкамъ ! Такі вони чесні, коли свою матіръ забувають. Мабуть чи не о такихъ то сказавъ Кобзарь:

Отъ якби то сталося, щобъ ви не вертались,

Щобъ тамъ и здихали, де ви доросли,

Не плакали-бъ діти, мати-бъ не ридала,
Не чула-бъ, убога, вашої хули....

Відправилось и вторе поминальне богослуженне за упокій души владки Григорія. Молодіжъ тернопільска показала, якъ вона уміє шанувати память заслуженихъ мужівъ народу. Своїми ширими датками зуспіла вона такъ оказала службу-божу знярядити, що не одна гимназія могла-бъ їй сего позавидувати. Гроші, до 40 р., відослано зновъ до стипендійного фонду. Де-якимъ пань-отцямъ тернопільскимъ не вподобалися оповістки завзиваючі на службу-божу, тому-що кулішевимъ правописомъ та и не такою мовою писані були, якою пишуть панове Цибиць, Попель, Шараневичъ, et consortes. Отець Т. утверджує, що народъ не говорить такъ, якъ ми пишемо, а такъ, якъ помянуті літерати пишуть, и закинує намъ, що народъ не говорить „вітця“ (!?). Ну, коли не хоче Отець Т. намъ вірити, то най повірить п. Шараневичеві, котрий въ своїй исторіи уживъ тежъ того слова и въ такій самій граматичній формі, тільки иншимъ правописомъ (отця). Здаєтця, що Отець Т. самъ не знає, чого хоче, бо разъ писавъ би, якъ Шараневичъ, а потімъ не въ ладъ ёму такі самі форми, якихъ и сей уживав. Мимоходомъ скажемо, що Отець Т. обіцяє написати драмму, а темою тої драмми буде, якъ якийсь-тамъ „переходить зъ грецького обряду на римський“ а до того „примішає“ авторъ и „трохи любви“. Така драмма буде, надійсь, дуже интересовна (!), а для насъ буде вона тимъ интересовніща, бо покаже намъ найлучше, що властиве Отець Т. підъ „літерацькимъ язикомъ руськимъ“ розуміє.

Не сподобалося Отцю Т. и те, що молодіжъ писала до священниківъ листи запрашаючі на богослуженне тільки відъ себе самої, не даючи тихъ листівъ катехитові Ц. до потвердження, а поневажъ пань-отець Т. тамъ администрують, то й освідчили молодежі, що можуть передъ нею церкву замкнути. Та чи не вертаютця отсе часи Тараса Трясила, которі виспівавъ Кобзарь у „Тарасовій Ночі“ словами:

Запродана Жидамъ віра,
Въ церкву не пускають..

Та мабуть ще щось гіршого для насъ коїтця, бо теперъ вже и свої не пускатимуть. Але ми васъ запевняємо, що ті шановні отці - духовні, которі такъ численно, на наші, ніякимъ авторитетомъ не потвержені, письменні просьби, на богослуженне явилися, и передъ дверми церковними на цминтарі відправили би службу-божу.

Якъ понимають Тернопільці своє завданне, о тімъ знає кождий, хто мавъ случайність хоть часину зъ ними побути. Тернопільска молодіжъ усіми силами прикладаєтця до наукъ. Въ науці видить вона свою и свого народу

будучність; по-за наукою видитця їй усе мертве, усе закаменіле, и дальше розвинути ся не може.

Вона, будучи бачвою на все те, що навкруги неї діетця, прозирає будушність свого народу, наче прізь маячну заслону; вона бачить, якихъ мужівъ-апостолівъ намъ треба. Тому то й усіми силами стараецця вона, щобъ свій вікъ не змарнувати. Коли хто має здібності, а голодень хліба насущного, то вона ділитця зъ нимъ коли-бъ и останнімъ засилкомъ — щобъ тільки той учився. Що було би сталося зъ многонадійнимъ сиротою С. Ю., коли-бъ не помічва рука щирихъ братіківъ Тернопільцівъ. Будучи біднимъ, и не думавъ коли ходити до вищихъ шкіль. Хто не похвалить її гарного поступку, коли побачила С., аюмна а колишнього то учен. Терноп. Гимн., у слабості такожъ безъ шматка хліба и мало-що не гинучого одъ стужі. Хто-же осушивъ єго слізи, якъ не молодіжъ? Отъ тутъ зновъ заявила она свою симпатію, бо дала єму кількамісячне утриманне и старалася о єго виліченне.

Добачала молодіжъ у себе ще й той недостатокъ, що — якъ то усюди діетця — не усі молодці бралися до щирого плекання ріднеї мови а де-котримъ було и байдуже про свій нарідъ и тисячлітню науку єго — мову; добачала вона й те, що де-котримъ (щось чи не трёмъ), що слухали науки тернопільського апостола, завертілись якісь пісенітні речі, та й такъ и цураютця того слова,

Що неня співала,

Якъ малого сповивала,

Зъ малимъ розмовляла.

Знала вона навіть, зъ відкіля тая наука рине, хто ставъ тимъ Иваномъ Предтечею и яка на ній шкура. Найбільше ходило молодежи о те, щобъ молоденьку громаду охоронити відъ пропаші — та не допустити її до тої макової юшки, що то нею сі апостоли молоденькихъ новиціюшівъ во имя своєї идеї заливають. Щобъ не дати такому лиху осалашитись, задумали молодці дати декляматорські вечери. Ціль їхъ мала бути чисто-літературна, а що молодіжъ хотіла де-котримъ біднимъ ученикамъ дати запомогу и причинитись до иобільшення фонду призначеного на стипендію Григорія, то й думала и тернопільську публику за билетами просити. Ш. О. Директоръ зовсімъ не бувъ противний цій деклямаціямъ, не бачучи въ нихъ нічо злого, на противъ же багацько доброго — бо молодіжъ заохочалася тимъ до рідвеї мови; обдумувала собі темата и старалася їхъ гарно списати; прикладалася до читання и вирозуміня творівъ Квітки, Шевченка, Куліша, Федьковича и иняшихъ віщунівъ народніхъ; и нема що крашого, чимъ-би молодіжъ, що то має бути гуманною — могла займатися у годинахъ вільнихъ відъ

праці школьної. — Наші молодці почалися снаряджувати до сіхъ вечерівъ, а далися коштувати якийсь грішъ. Деклямаціі пороздавано — вироби кінчилися, тільки що мало-ся їхъ дати одному съ п. п. проф. русь. язика до перегляду — ажъ тутъ гулькь! нашъ Предтеча зморщившиися ставъ гримати та лютитися, що на сіхъ вечерахъ не буде чути „галичскихъ“ творівъ. А „Добушъ“ Федьковича чи-жъ се не галицьке? Та ба! апостолови захтілося якихъ-сь иншихъ ласощівъ, мабуть чи не „Буйтура Всеволода“. Та вже-жъ годі, щобъ молодіжъ училася того, що єго слухамъ любо. „Теплий кожухъ та не на насъ вшитий“; за тісно намъ буде та й за душно; носіть самі, здорovenькі. Знавъ добре той апостоль, які наслідки будуть зъ декляматорськихъ вечерівъ для єго апостоловання, що „ніть єму поприща до ділання“ — тому то й такъ розгукався, та й давай усяке лихо коїти, щобъ тільки позбутися вечерівъ декляматорськихъ. Спитаютця ш. читці: и щожъ дальше сталося? Отъ те, що мусіла молодіжъ на сей рікъ свій заміръ покинути. „Vicisti Gallilæe!“ Сподіємося, що наші братя соколи по при своїй пильності не залишуть сєго року допяти свої цілі.

Тимъ апостоломъ, що ставъ учити поміжъ молодими братьми Тернопільцями, єсть Л. Ц. Сей Панъ-Отець, котрому въ повні признаємо єго великі заслуги коло піднесеня обряду нашого въ Тернополі, єсть одинъ зъ Страхопудськихъ літератівъ. Маючи въ собі щось такого припоминяючого намъ ексемпляръ єзуїта (тому то єго и „руськимъ єзуїтомъ“ звать) єсть сліпимъ и загорілимъ противникомъ усеєго, що єсть народне, хотя сей Панъ-Отець завше плете о „посвѣщенію народномъ“. Дочувались ми, що навіть руські шапки „коновками“ звавъ. Запевняємо Отця Ц. що подібними насмійшками не дала и не дасть наша молодіжъ відстрашитись ні відъ споляченихъ шевчуківъ, ні ревнихъ патріотокъ, ані відъ культуроносцівъ — ані відъ такихъ апостолівъ, якъ Отець Ц. Най буде певний О. Ц., що намъ такъ мила „коновка“ а може и милійша, якъ єму єго „ветхий цилинדרъ“.

Такожъ оскаржувавъ вінъ молодіжъ передъ Гимназіальною Дирекцією, що вона ділитця на партії. Нема кости въ язиці, можъ брехати и владиці. Що у насъ нема жаднихъ партий, річъ ясна для кожного Тернопільця; звісна вона и Ш. Директорові, котрому и чесний оскаржитель зъ анонімнихъ листівъ може й ще лучше знакомий, якъ намъ. Вп, отче Ц., знаєте слово „анонімъ?“..... У насъ єсть тільки одна партія, а численна, бо усі руські ученики становлять її, одна, кажу, бо усі рідні-ріднісенькі по крові и думці. У насъ не такъ, щобъ міжъ своїми була тільки згода, но и колеги Поляки зъ нами у згоді, котрі (винявши тамошню комфортабельну аристокрацію) съ Русинами по руськи говорять, якъ се намъ належитця, а що їхъ ставить вище їхъ загорілихъ батьківъ бюрократівъ. Поляки Тернопільські здаєтця будуть перші, що зречутця на завше неправнихъ захотінокъ батьківськихъ.

и довольнятимуться у нашій хаті хлібомъ та сіллю при однімъ столі. И де-жъ тутъ возьмутця які партії?..

Хиба звете, Отче, тихъ двохъ чи трѣхъ вашихъ наймитівъ, (котрихъ имена вамъ добре звісні) партиєю, котрихъ молодіжъ не звикла партиєю звати, бо они у гимназіі тільки пустою фразою. А коли-бъ тихъ двохъ чи трѣхъ и справді становили партию, такъ питаюся, хто-жъ єсть того причиною, якъ не О. Ц? Хто знавъ о якихъ партияхъ, коли не знала наша гимназія Ц? Вінъ то бувъ, що приймавъ до себе лизунівъ, за їхъ помоччу учениківъ пізнати старався. котрихъ нагодувавъ макомъ, такъ що ті й не счулися, коли почали поклонятися ідоламъ, забувши на своїхъ богівъ. Вони, наче-бъ ті пачкарі, возили плѣтки, мішаючи навіть доми, у котрихъ годувалися ласкавимъ хлібомъ.

Не мігъ Отець Ц. виеднати собі любви у молодежи — тимъ менше, коли єму уроілося, що цілий Тернопіль, отже и руська молодіжъ, єго „высокопарній, весьма замысловато-розвинутий языкъ“ прийняти мусить. Вінъ не може собі вибити зъ голови, що єго „гигантическо-буйна религія“ не для учениківъ а „философическо-быстроумныя чтенія“ не для люду; що вінъ їхъ не второпавъ, мовъ Німця, а хиба тільки такі обризовані, якъ авторъ „Чтеній“. Восхищайтесь, добродію, здоровенькі вашими плодами, и ви усі образовані, коли вамъ якъбо — а коли не порозумієте въ чімъ одинъ другого, то за помоччу словаря Шмідта порозумієтеся, тільки не лінуйтеся заглянути въ него.

А коли хочете, добродію, щобъ и нашъ нарідъ читавъ ваші „чтенія“, а молодіжъ училася вашої „религіи“ и розумієтця вміла (бо и теперъ вона собі голову паморочить чимало вашою религією) то пишть, просимо, по нашому. „Великихъ“ слівъ не треба намъ, а щобъ вчитися вашихъ мертвихъ гієрогліфівъ тільки класи ради, думаємо, що то була-бъ тільки даремна праця — ужити єго мови нікуди не ужиєшь, бо на сміхъ тебе піднімуть якъ и автора, „гигантическихъ чтеній“.

Яко фактъ доносимо, що багато де-котрихъ лучшихъ навіть учениківъ препаровалися до религіи зо Шмідта, а де хто тільки мігъ запопасти німецьку религію, то заразъ її й кудувавъ, котра єму при виученю религіи завше у великій пригоді ставала! —

Ну! коли вже Русинівъ зрозуміла німецька мова, чимъ той „образованный русскій языкъ“, що єго уживають наші просвітителі у всіхъ „учебныхъ книгахъ“, такъ вже скажіть, будьте ласкаві, ви просвітителі темного люду, що съ того вийде?!.. Ви репетуйте на все горло, що німецька мова не дає розвиватись нашимъ молодимъ талантамъ — що коли-бъ то завесмъ по

школахъ руську мову, то тоді-бъ ми и уздріли „сонце правди“. . . А тутъ дивітця, люде добрі, що за гаразь заводитця у нашій хаті! Таке що й свої своїхъ нерозуміють, не то що! та ажъ Німця намъ треба учителя. Атже-жъ чи не такъ казавъ віщий Тарасъ:

И Коллара читаєте
 Зъ усієи сили,
 И Шафарика, и Ганку,
 И въ Славянофили
 Такъ и претесь и всі мови
 Славянського люду —
 Всі знаєте,
 А свої дасть-Богъ . . . колись будешъ
 По своєму глаголати,
 Якъ Німець покаже.

Оттуди ви заходитеся?! А то бачъ „просвітились, та й другя хъ просвітити хочемъ“. Оттака й буде ваша заплата, добродіі.

Дізнаютья небожата,
 Чия на васъ шкура,
 Та й засядуть . . . и премудрихъ
 Немудрі одурять.

Теперь то намъ зовсімъ не дивно, що ученики, зъ діда-прадія Русини, втікають на польську религію — и пристають на латинський обрядъ, якъ се вчинивъ М., ученикъ 5. класи.

Коли-бъ прийшло означити, якою мовою написана религія такъ зваца руська, то й чимало треба-бъ фоліянтівъ списати, щоби щось позитивного сказати. Знайдешъ тамъ періоди и конструкції німецькі, хаосъ олівъ латинськихъ, „русскихъ“, болгарськихъ и слова питоменні — авторомъ ковані — а що вже сі послідні за чудні, то годі й казати; отъ вамъ кілька на перекуску: головоломня и skutva; може-бъ и не доглупались, що се має значити гимнастику. — Ваше Високопреподобие! та по що-жъ вже такъ глумитися надъ тимъ руськимъ людомъ. Воно й правда, що насъ Німці звать „aus dem Bärenlande“ id est „Bären“, та чи-жъ не маємо прикладу, що и медведі неразъ дуже зручно танцюють — а чому-жъ би мавъ ёго именовникъ, галицький Русинъ, при гимнастиці взи крутити, чи, якъ тамъ ви звете, „голову ломати“. Отъ вамъ ще одно. Голосили Іхъ Високопреподобие съ катедри: „что то ви говорите відъ (читай вітъ) фітъ! фітъ! фітъ! може той вітъ, что съ палкой по селу ходить? у насъ нужно говорити отъ“. Та даруйте, Преподобие, що ви милитесь, бо у насъ нема звичаю, якъ у

Россії в на ф заміняти, тому у насъ виговорювати не фітѣ, а відѣ; а по друге, що нашъ нарідъ не згіршѣ акустично збудовані слухи має, якъ другі народи, и хіба глухий, або німий, або хто нехоче, не розріжнить д відѣ г. Отъ вамъ ще кілька слівъ; міжъ ними и такі, за котрими наші молодці дармо по Шмідті шукають: жрець (ца), кичливість, рака, чета, (пара), мановеніє, дуновеніє, плюновеніє, крадунъ, въ сугубомъ ходѣ розвитку, мѣстоблюстителница, апеллировати, шутръ, штатский, верверъ, вопреки, самоусовершенствованіє, сотреніє, преніє (диспута), столкновеніє, исголинская стѣна, заранѣ, рафинированнѣйшее чувственное наслажденіє, подражаніє, зодчество и т. д.

Отець Ц. є такожъ дуже великимъ противникомъ фонетичнѣго принципа въ правописі; тутъ видить вінъ свому апостолству грібъ. Усіми силами старався вінъ, щобъ заперечено въ гимназії кулішівку, подававъ у тімъ згляді до п. инспектора Яновського, но безъ skutku. Молодіжъ уся, почавши відъ 4-ої класси, пише, не виймаючи навіть завдання матуральні, правописомъ фонетичнимъ, а молодші на перемину — одно завдання етимологичнимъ а друге фонетичнимъ. Тутъ мавъ Отець Ц., а зъ нимъ и п. к. власть школьна, найлучшу спосібность перекопатися, которий правописъ є практичнійший. Етимологичнимъ правописомъ писані завдання виглядали покритіє слені, наче писанка, а въ завданняхъ кулішівкою писанихъ находились тільки де-вѣ-кого якісь блуди. И яка-жъ изъ сѣго консеквенція? Ото ся, що ученикамъ фонетичній правописъ, которого въ школі ніхто не учивъ їхъ, лекший є, чимъ етимологичній, которого правила учитися мусять, а безъ помочи язика польского, московського або старославянського майже ніколи навчитися не можуть. Вінъ є для ученика вигіднійший о стілько, що той, пишучи яке завдання, не потребує переводити руські слова на польске, щобъ потімъ ставити и тамъ, де въ польскимъ у, а и тамъ, де въ польскимъ і стоить. Багато є такихъ, що зъ дому польского язика и не чули, а вийшовши зо шкілъ народніхъ руськихъ, тільки читати по польски навчилися; такимъ трудно приходитця переводити на польске. По-московськи тежъ ніхто не знає, а старославянського язика такъ много въ школахъ не учать, якъ латинщини або греччини. Такимъ побитомъ замість щобъ зробити який поступъ въ знанню руського язика, то молодіжъ весь свій часъ и всю свою працю, зачавши відъ шкілъ народніхъ ажъ до укінчення гимназії, ложити мусить на вивченнє етимологичнѣго руського правопису. Часъ би вже, щоби школьна власть звернула свою увагу на той предметъ и не отягалася довше съ призволеннємъ уживаннє въ школьнихъ еяборатахъ того правопису, осно-

ний принципъ которого, при сподіванімъ залагодженню правописного питання руського, позак'лько воно важне є в ділі публичнєї науки, верхъ узяти мусить.

ГОЛОСЬ ЗЪ УНИВЕРСИТЕТУ.

Пять літъ минає, якъ духъ руський розбудивсь на нашімъ львівськимъ университеті. Скільки то фазъ не перейшли ми зъ тої пори, закимъ опинились тутъ, де намъ відъ разу станути слідвало. Більша часть тихъ, що в 1861 році брали участь в розбудженню народнєго духа міжъ таки руськими академіками, працює нині уже в бюрі, або виховує по гимназіяхъ молодшу генерацію. Міжъ тимъ коли багато тугихъ силъ и гарнихъ талантівъ зійшло зъ поля, на котрімъ не одну положили заслугу, заняло їхъ місце нове коліно, загартоване в огні борбъ изъ послідніхъ роківъ, которі, оддилюючи на єго не аби-якимъ гнетомъ, розвинули у німъ за-вчасу ту силу характеру, до якої нині доспілі уже мужі добиваюцца. И справді радіючи поглядає кожний ширій народовець, що зъ тої пори займавсь усіма академіцькими ділами, на тихъ новихъ своїхъ товаришівъ — бо кожного вінъ нині якъ справдешнєго брата приголубити може до своїхъ грудей — бо міжъ академіками руськими нині одинъ духъ, одна гадка, одно переконанє: народнє руське. Є то доказъ, що народня партія працювала не дармо, що намъ витревати ище кілька літъ тільки, а будущина до насъ належатиме! Мало, правда, уже нині изъ свідківъ початкового розбудження руського духа на нашімъ университеті осталося — на правничімъ и теологичнімъ виділі відай ніхто, на філософичнімъ кількохъ ледве можуть нині одізватись до новихъ своїхъ колегівъ, народнімъ нашимъ: „здорові були, товариші!“ Нині намъ уже не треба стільки слівъ теряти, одзиваючись до васъ, якъ бувало, бо ми усі розуміємъ одинъ одного; теперъ настала уже пора, де народъ викидає одъ насъ діл; огляньмось доокола — скільки поля лежить у насъ ище не зъораного, незасіяного, и памятаймо предовсімъ на нашу кличу: „До праці!“ До праці, браття, до органичнєї праці! Розділімъ її міжъ себе; не забуваймо, що народъ нашъ чекає на фаховихъ людей, котрі подадуть єму колісь у лодовихъ письмахъ, та в учебникахъ здоровіщу страву, якъ се до нині діялося. Одаючись однакожъ наукамъ,

„И чужому навчаймося

И свого не цураймося“.

На нашому университеті, дякуючи вис. урядові, є три руські катедри; хочъ би вони й не відповіли досі нашимъ потребамъ зовсімъ, то все таки

не годитця намъ їхъ оставляти. Глянімъ на Ляхівъ, якъ многолічно збираютьця вони на виклади польської літератури — це примір'я для насъ; хочъ руська література не такъ гарно викладаєтця нині, такъ колись Богъ дасть ачей сей недостатокъ минетця; й те намъ узгляднити треба, що кожний профессоръ завдасть собі більше праці, коли йому прийде тця викладати передъ лічнійшою колегиєю, якъ коли мусить до порожнихъ лавокъ відзиватись. Й того не годитця намъ спускати зъ очей, що Ляхи такъ точно перестерігають, с. є., тамъ, де одинъ и тойже предметъ викладаєтця двома профессорами, не по руськи, чи може справдений Русинъ слухати сего, котрий при статскімъ испиті жадає окрімъ приписанихъ урядомъ вимагань, ище, щобъ екзаминандъ бувъ „gente Ruthenus, natione Polonus“. Далеко незначніші безтактності изъ сторони не-польскихъ профессорівъ поводovali Ляхівъ не разъ до демонстрацій всіякого рода. Очевидно що демонстраціями компромітуютця слухачі не менше якъ той, котрий їхъ викликає, справа же сама собою черезъ те не користає нічого. Ми Русини маємъ за надто практичнєго змислу, щоби до демонстрацій такъ легко датись порвати; ми компромітоватись не можемъ и не повинні, але можемъ и повинні ми, идучи зовсімъ правною дорогою, омияти виклади того, котрий ображає наше народнє чувство; которого при испитахъ червона стрічка або сині шаравари вправляють въ конвульсійні рухи, впливаючи не разъ на судъ сего добродія о уздольненю їхъ властителя. Отъ на що ми чулись обовязані звернути увагу нашихъ новихъ колегівъ, на початку нового року — дасть Богъ прийде тця намъ не разъ ище до насъ обізватись зъ відсілля, сердешні товариші, а міжъ тимъ ище разъ: „Здорові були“.

Въ ділі театрального конкурсу.

Другий рікъ вже, якъ Театральний Виділь оголосивъ премію по 100 г. за найліпшу драму и комедію, по 50 за другі по найліпшихъ. Другий рікъ, якъ нема сему ділу ніякого кінця! Наконєць дочеуваємося, що въ половині Листопада премію вже будуть роздані. Гараздъ, що разъ здогадалися!...

Въ ділі конкурсу є де-чого багато цікавого, та — годі смертнимъ звати обо всіхъ тайнахъ. Намъ лишъ звістно, що инші люде конкурсъ оголосили, а инші судитимуть надослані твори. Правда, що оголошався конкурсъ, коли ще афиші друковались кулішівкою, а въ Театральнімъ Виділі засідавъ п. Климковичъ, — роздають же надгороди въ часъ, коли етим ологія запанувала, „Довгоноси“ пішли на сцену, и п. Дідицький засідавъ въ Театральнімъ Виділі.. Багато перемінилось — та на ліпше може?

А ось ми тутъ скажемо наше слово.

Кому — бь слідувало судити вартість надсланихъ до конкурсу штукъ театральнихъ? Здоровий розумъ каже: тому, хто компетентний въ сѣму ділі. А кому-жъ би складніше, коли не літератові, знакомому зъ вимогами артизму, естетики, и здається нікому більше, якъ тимъ, которі підписали оголошення конкурсу, входячи въ складъ Театрального Виділу?

Нашъ театръ — народній; въ оголошенню конкурсу потребовалось, щобъ представлювані драми доконче були народні зъ мови и духа; гроші, визначені до плати, такожъ не приватні; отже все за тимъ промовляє, щобъ судцями въ конкурсї були люде такожъ народні... Зъ чого-жъ пішло, що зъ межн судцівъ конкурсовихъ вийшовъ п. Климовичъ, а прийшовъ п. Дідицький? Звідкіля взялись судцями люде, що о драматургії або мало, або зовсімъ нічого не знають, и за цілий рікъ не перечитали однісенкої штуки?... Відповідь на тее най дадуть люде, до которихъ стосуюця питання, а ми скажемъ лишъ, що не по серцю прийшло намъ газдованне конкурсове, не раді ми зъ него и не сподіваємось хісна зъ такої роботи, котра почалась кривенько...

Та годі вже поправити, що зле склалося; намъ би лишъ теперъ обь тімъ думати, щобъ діло не пеовано до решти. . . .

Судцями въ театральнімъ конкурсї въ більшості — люде, которі або часу, або не мали доброї волі перечитати конкурсіві кусні, а може не хотіли заходитись вдармицю . . . досить, що половина їхъ не знає навіть зъ титулівъ, що подано до конкурсу. Окрімъ п. Полянського, (котрого судові віримо), ще лишъ п. Дідицький перечитувавъ діла конкурсіві, и то не всі, а решта довірилась слову п. Бачинського, которий, хоть и не судець *de jure*, є нимъ *de facto*, мало собі важучи, що и до него стосуетця те, що було сказано въ однімъ польськимъ дневнику до директора тутешней польскої сцени . . .

Таку несумлінність пп. конкурсовихъ похвалити годі; окрімъ того ми ще мусимо внести свій протестъ що-до роздавання надгороди. Дочуваємося що премію має одержати авторъ „Підгірянъ“ за драму (надгороду 1-шу); п. Б. другу надгороду, такожъ за драму. Авторъ „Мищанки“ може одержить надгороду — третю. . .

Не знаємо всіхъ драматичніхъ творівъ, давнихъ до конкурсу, отже и говорити про нихъ намъ годі; але не можемо не сказати слово що-до надгороди „Підгірянъ“.

Штука се є, якъ було сказано въ рецензіяхъ, не така, щобъ могла вона добиватись конкурсової надгороди. Ні драма, ні комедія. Ми-бъ її назвали оповісткою драматичнею — пера, видко, талантливого; але чи дає то

право до надгороди? Ні! Коли-бъ не музика, „Підгіряне“ не удержались би на сцені; отже надгороду слідъ би хіба дати п. Вербицькому. . . . Але въ оголошенню говорилось о драмахъ и комедияхъ, не о музиці.

Заступленне въ Виділі п. Климковича п. Дідицькимъ и покликанне на судцівъ осібъ симпатизуючихъ зъ „Науковимъ Зборникомъ“, ясно говорить, що не въ душі оголошення роздадутця надгороди. Твори правдиве народні, людовимъ словомъ писані, відай підуть на епідъ, а діла книжні сплинуть на верхи. . . . Ми-бъ и раді, щобъ не такъ сталося, та жаль, що до того йде! Однакъ на кожний спосібъ записуємо нашъ протестъ противъ несправедливого, якъ догадуємося, роздання конкурснихъ надгородъ. и додаємо, що пізніший судъ публики о вартості штукъ надгородженихъ и тихъ, которі надгороди не одержали, подтвердитъ наше здогадованне, а тоді соромъ чей ні на кімъ иншімъ не буде, якъ на людяхъ, которі не по правді газдують добромъ народнімъ.

П.

Питанне руської письменности въ Австрії.

Політичний поділъ усього руського народу межі два государства є причиною того, що такъ важне питання, якъ письменность народня, не заявляється на цілій народній території. а тільки въ меншій частині тої же, остаючій підъ пануваннемъ Австрії. Въ Росії, де рівноуиравненне руської народности зъ народностию московською ще въ лоні будушности спочиває; де пануюча нині московська народность надъ абсорбованнемъ народностей меншихъ, навіть польскої, всіми силами працює, и свою теорию о народнімъ зъєдночєнню усіхъ Славянъ, за помочію одної письменної и конверсаційної мови, прилюдно викладає; де одъ якогось часу офіційально идентифікується народность руська зъ московською, — въ Росії не може заявитися нині питання самостайної руської письменности. Все, що тамъ для руської письменности зділано, має характеръ приватний, и є властиве тільки приготуваннямъ тої пори, коли руська письменность и тамъ станеться питаннямъ народнімъ. Відколи на Україні для самостайної руської письменности працювати зачали, т. є. въ протязі несповна 70 лїть, зайшли тамъ дві перерви, одна після 1846 року, а друга съ послїднєю польскою кризою, именно, ся послїдня власне въ ту пору, коли руська письменность, зачавши съ кінцемъ кримської кампанії, черезъ кілька лїть більшу діяльність, ніжъ за кількадесять попередніхъ лїть заявила. Діятелі зъ тої послїднєї пори живуть, є їхъ много, а зъ упорядкованнемъ політичнихъ стосунківъ въ Росії розпічнуть вони свою діяльність на ново, и то далеко сильнішу, чимъ послїдня; но

питаннє руської письменности заявитця тамъ ажъ тоді, коли Россія дістане свободний бигъ політичній. Самостайна руська письменность становить нині питаннє тільки въ тій часті руської території, котора остаєтця підъ панованнємъ австрійськимъ.

Изъ сего показуєтця, що політичній поділь руського народу не тільки въ іншихъ, особливе гуманитарнихъ, але навіть у справі письменности стався для народу дуже сприяючимъ. Сей случай, що одна часть руського народу остаєтця підъ панованнємъ Австрії, уратовавъ будучность єго екзистенції. Доки находитця по крайній мірі одинъ кутъ руської землі, де самостайна руська письменность свободно розвиватися може, доти руська народность не пропала. Міжъ-тимъ коли руська письменность повстає въ Австрі для того, що руській народності признана є рівноправность на рівні зъ иншими народностями славянськими, то рівноправность руської народности въ Россії наступити мусить для того, що та народность буде мати уже свою письменность, вироблену въ Австрі. Хочє Россія спокійною остатися въ посіданню Русі, и зрівноважити гравитацію тої же до Австрії, де всі славянські народи уживатимуть рівноправности, тоді вона примушена буде зділати для неї ті уступки, которі нині, коли виречена рівноправность Русинівъ въ Австрі не сталася ще фактомъ доконанимъ, всіми силами заперечити стараєтця. Зъ другої же сторони интересомъ Австрії є, подати Русинамъ всяку можебну помічь до розвитку самостайної руської народности и, впливаючої зъ тоїже, самостайної широко-народнєї письменности; въ противнїмъ бо случаю, т. є. коли Австрійська Русь стрїнетця съ перепонами, недозволяючими їй розвивати свою самостайну народность, то вона, покинувши идею своєї народности и признавшись до единства зъ народностию московскою, сталась би россадникомъ панрусизму въ самій же Австрі. Се є річь певна, що коли самостайность народня утратить для Русинівъ своє значеннє, тоді утратить вона єго, швидче чи пізнійше, и для решти славянськихъ народівъ; коли жъ Русини, після Москалівъ найбільший народъ въ Славянщині, самостайность своєї народности збережуть, тоді таке збереженнє покажетця можливе и для прочихъ Славянъ, и тоді вони будуть бачити въ Австрі свій интересъ такъ само, якъ и Русини. Скажемо отверто, що Австрія є конечностю для Славянъ, але тільки на той случай, коли вона складатиметця изъ самостайнихъ народностей, а се є условленє збереженнємъ самостайної народности руської. Знає о тїмъ Россія дуже добре, и тому вона такъ цинично идентифікує народность руську зъ московською, тому такъ усильно стараєтця міжъ австрійськими Русинами и прочими Славянами зисковати прозелитівъ для панрусичнєї идеї, — идеї народнєго единства усіхъ Славянъ. Знаючи, який є замірь Россії не трудно буде для Австрії упер-

дити ёго зовсімъ противнимъ способомъ, т. е. дозволеннемъ свободного индивидуального розвитку народностей славянськихъ. Принявши однакже туо засаду, треба довести її до тихъ консеквенцій, которі для славянськихъ народівъ, а посередно и для Австрії, якъ найбільшу користь принести мусять. Супротивъ захланихъ плянівъ Россіі повиненъ австрійський урядъ покинути свої давніші обави якоїсь небезпеки вийти могочої зъ принципа національного, бо власне тільки сей принципъ, розумно проведений, може статися для Австрії захистомъ супротивъ тої далеко більшої и досить уже близької небезпеки, якою грозить їй плянь Россіі, базуючий по часті на насильнімъ, по часті на добровільнімъ затраченню народніхъ индивидуальностей славянськихъ.

Въ тій надії, що нинішній австрійський урядъ знаменує для Австрії початокъ нової справді жизненої ери, злічаємо собі за обовязокъ, звернути ёго увагу на одинъ предметъ, который для самостайности руської — яко же и для самостайности всіхъ прочихъ народностей славянськихъ, а въ дальшій консеквенції и для будушности самої Австрії важні наслідки за собою потягнути мусять. Тимъ предметомъ є руська письменность въ Австрії.

Питанне руської письменности заявилося въ Австрії найперше въ 1848 р., коли то въ перший разъ виречене було рівноуправленне руської народности. Въ ту пору всі образовані Русини стояли на засаді народнєї руської самостайности, и була надія, що руська письменность розвиватиметься зовсімъ природнімъ способомъ на основі живої мови народнєї, якою написані були де-які книжечки, котрі вийшли ще передъ 1848 рокомъ, и якою писали у насъ въ літахъ 1848 и 1849. Популярна книжка „Гной душа въ господарствѣ“ є до нинішнєго дня найлучшимъ утворомъ такого рода книжокъ, писанихъ прекрасною руською мовою. На першімъ літературнімъ зібранню, на котрімъ завязано товариство Галицько-Руської Матиці, ухвалено основні засади шо-до язика и правопису въ такімъ змислі, который и погодити трудно єъ тимъ керункомъ, який наша письменность преслідує нині підъ егидою офіціальною. Ті ухвали не відзначалися вправді тимъ радикализмомъ, якого держитця народня руська партія нині, но завсїди були вони достаточні, яко точка вийстя для дальшого поступу. Характеръ тихъ ухвалъ бувъ консервативний, але не панрусичний. Въ змислі тихъ ухвалъ відзначалася зъ-разу и діяльність п. професора Я. Головацького (Розправа о южно-руськімъ язичі, Грамматика и Три вступіі преподаванія о руській словесности). Все заповідало найкращу надію на будушность.

Природній розвій нашої письменности бувъ однакже вже въ самімъ початку звихнений тою наглостію, зъ якою наші тодішні патріоти кинулись до заведення руського язика въ школахъ и публичнімъ життю. Уже й не

говорімъ нічого о переводженню законівъ на руський языкъ, бо ті и безъ того могли призначені бути тільки для образованого круга людей и про те особливої шкоди принести не могли, но звернімъ тільки угагу на книжки школьні. Що цілими віками у насъ занедбане було, те хотіли ми від-разу сотворити. Людей зъ найлучшою волею було у насъ тоді досить много, но робітниківъ зъ докладнимъ знаннемъ народнєї мови може тільки два, три, а тимъ може и часу не ставало взятись за писанне книжокъ шкільнихъ. Такимъ побитомъ сталося, що учебники для шкілъ народнїхъ вийшли у насъ розмаїтими язовиковими нюясми, однакже найменше приближеними до мови народнєї. Всі ті учебники одступали менше або більше відъ засадъ, ухваленихъ на первїмъ загальнїмъ зібранню Матиці, а приміръ одного впливавъ на другого писателя. Характеристичні черти руської мови затералися одна по другій, и робили місце характеристиконамъ диалектичнїмъ а частїйше зовсімъ не руськимъ; контроля видавництва учебниківъ народнїхъ ограничала-ся, здаеця, лишъ на тимъ, щоби ті учебники написані були правописомъ скільки змога вірнимъ церковнославянськїй етимологїї; одъ де-якихъ правилъ правопису и языка ухваленихъ на загальнїмъ зібранню Матиці, (де предці, якъ звїсно, засада народня въ письменности до *non plus ultra* доведена не була) відступлено зовсімъ, и на дано подібному відступованню санкцію офіціяльну.

(Д. 6.)

ОГЛЯДЪ ПОЛІТИЧНІЙ.

— Рухъ виборчий въ Угорщині розвиваетця чимъ-разъ більше, тільки жаль, що Славяне и Ромуни въ тимъ згляді все ще, якъ по крайній мірі здаеця, не доконче різьку діяльність заявляють. Що тичитця Мадярівъ, то в отсе утішний знакъ, що більшість соймовихъ кандидатівъ дотеперъ освідчалася за спільностию государственнихъ ділъ и за конечностию веспільного законодавчого залагодження такихихъ. Мови кандидатівъ, Етвеша, Трефорта, Фията и иншихъ, суть съ того згляду варті похвали, однакже тимъ ще зовсімъ не усуваетця обава дуализму, бо въ тимъ згляді все ще залежить відъ того, який спосібъ залагоджування государственнихъ ділъ прийнятїй буде більшістю найближчого пештянського сойму. А н. п. п. Трефортъ бувъ за спільностию ділъ, але также и за дуализмомъ.

— Въ семигороді політичній рухъ тежъ не аби-який. Судячи по дотеперїшнїмъ ознакамъ, здаеця, що Саксонці розкололись на дві фракції, зъ которихъ одна ніякої унії не хоче, а друга готова до унії підъ певними варунками. Очевидно, що Мадяри всїякихъ старань доложать, щоби подібний роздоръ и межи Ромунами зчинився. Ромунаський органъ „Concordia“

годає де-які подробиці о неєдності, яка въ тїмъ згляді межи Ромунами заявляєтця. Вона констатує передовсімъ, що православний митрополитъ Шагуна на звїсний отвертий листъ архиепископа Стерка-Сулуца взглядомъ скликання ромуньского народнєго конгреса на-півъ одмовно відповівъ, мотивуючи въ той спосібъ, що ромуньский народъ не бажає конгреса зъ довірениківъ своєї єпархїї, но конгреса народнєго, походячого зъ виборівъ. Що зъ того позорного роздору межи Ромунами въ малярськїмъ обозї велика радість панує, то розумієтця, такъ само якъ и те, що справдешній роздоръ при нинїшнїхъ околичностяхъ мігъ би для семигородськихъ Ромунівъ погубнимъ статися. Но сподіватися, каже „Concordia“, що, ведля зділанихъ намъ донесень, конгресъ мимо того прийде до skutku.

— Словакамъ ставляють Маляри уже теперъ, де вибори соймові ледве-що розписані, великі труднощі въ агитаціяхъ за народніми кандидатами. Въ сїверній Угорщині, на території словацькій суть жупанами самі Маляри и малярони. Вони мають власть, зложити для кожного виборового повіта комитетъ виборовий, котрий вибори приготувити, провадити и надзорувати має. Розумієтця, що въ такі виборові виділи не влізе ніякий Словакъ, а природнімъ наслідкомъ того є, що для словацького кандидата далеко труднїше діло бути вибранимъ, ніжъ для Маляра, которого взирають: зверхность, стероризовані виборці и де-які интриги. — Подібно стоїть діло и зъ Сербами. Дня 6. с. м. зібралися сербські патріоти въ Новімъ-Саді, щоби нарадитися надъ становищемъ. яке заняти мають угорські Сербї супротивъ пештяньского сойму, и якъ мають держатись сербські послї. Тамошній городський посадникъ Стояновичъ знісь теє зібранне на основі поліційного розпорядження, міжъ тимъ, коли малярські політичні збори що-день безъ перелони відбуваютьця. — Що діють угорські Русини — не знаємо.

— Угорський канцлеръ, п. Майлятъ, займаєтця хорватськими справами въ такімъ змислі, щоби повести їхъ въ користь спільного пештяньского сойму. Угорські члени министерства посвящають тежъ и дальматинській унії бїльше ніжъ теоретичну увагу, бо вони знають хорошо, що осущєненне тої унії не конче сприяло би унії Загреба зъ Пештомъ въ такімъ змислі, якъ сєго ті панове собі бажали-бъ. По тій причині хотїли-бъ вони питанне дальматиньской унії скомплювати сь питаннемъ унії хорватсько-угорьской.

Н о в и н к и .

— Товариство акторів нашого Народного Театру, виїхавши з Черновець, и давши гостинні представлення в Коломиї, прибуло до Бережань, де якийсь час теж представляти буде, а в першій половині місяця Листопада вернетця до Львова. Один з лучших акторів, п. Саяковський (псевдоним), опустивъ нашу сцену, діставши учительську посаду в Россіі, куди вже и виїхавъ. Ми жичимо ёму щастя в тій заводі, до которого він фахово успособлений, и будучи педагогомъ, по недостатку місця в краю нашій, тільки на якийсь час посвячавъ свої услуги нашій народній Таліі; но разомъ и жаль намъ, що наша сцена тратить такого даровитого артиста, якимъ неперечно заявивсь п. Санковський уже в такъ короткімъ часі своїхъ сценичнихъ виступівъ. При тій способності не можемо не заявити бажання, щобъ ш. Дирекція нашого театру, о скільки те від неї неменше якъ відъ Виділу Театрального залежить, в добре зрозуменімъ інтересі власнімъ постаралася завчасу о зисканне нової артистичної сили для роль героїськихъ, а щобъ їй за такою далеко не оглядатись, то ми предложимо їй в будущімъ числі одного кандидата.

— Се є інтересовна річ, що власне теперъ де-які з нашихъ земляківъ потребують в Россіі. Межи иншими довідуємося, що учительську посаду за границею наміряє прийняти п. Сіминовичъ, бувший питомець віденської семинарії и предсідатель розвязаного „Товариства СС. Кирила и Методія“. Знаючи, що помянутий панъ недопущений духовною властію до стану єрейського, обавлялись ми зъ-разу, щоби вінъ не набравъ охоти компетовати о яку учительську посаду в краю нашій, бо намъ дуже добре звісно, скільки неприємностей наша руська молодіжъ, за свою вірність для народної ідеї, від панівъ сь подібнимъ переконаннямъ, зносити мусить. Переконанне п. Сіминовича буде на учительській посаді в Россіі зовсімъ на своїмъ місці, такъ — щасливої дороги! — Такъ само и канонизований, на посліднімъ матичнімъ зборі, літератъ, авторъ пів-аркушевої брошури „Русинъ передъ и по 1848 р.“, табелі зъ надписомъ „Для Бога и святой Руси“, „собщитель“ артикулу о Бучачі изъ посмертнихъ паперівъ покойного Гнатевича и авторъ in spe великанського „Сочиненія о Галицкой Руси“, п. Венедиктъ Площанський, (псевдонимъ : 1|3,000.000), знаний читателямъ нашимъ изъ свого не конче хвалебного апостольства, сирічъ „агитаторства“, діставъ тежъ номинацію на учителя в Россіі. Тільки просимо нашихъ читателівъ, нехай воно зістанетця межи нами, бо ми довідались обь сімъ відъ такого, которому п. Площанський повіривъ сю вість sub sigillo secreti!